

НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ
Департамент "Философия и социология"
phi@nbu.bg; тел., факс: 02/ 8 110 130

Леа Иванова Вайсова

**ВЛАСТТА В СИТУАЦИЯ:
ТЕОРЕТИЧНИ И ЕМПИРИЧНИ АСПЕКТИ**

АВТОРЕФЕРАТ

за присъждане на образователно-научната степен

„Доктор“

**по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата
(социология)**

Специалност: Социология

Научен ръководител:

проф. дсн Кольо Коев

София

2018

Дисертационният труд се състои от увод, изложение в пет части, заключение, литература и приложение. Общият му обем е 320 стандартни страници.

В библиографията са посочени 135 заглавия на български език и английски език, както и 52 заглавия на вторична литература.

Публикациите по темата са 7.

Научно жури:

доц. д-р Мартин Стефанов Канушев – председател

проф. д-р Кольо Видев Коев

проф. д-р Петя Любомирова Кабакчиева

доц. д-р Тодор Христов Дечев

доц. д-р Валентина Валентинова Георгиева

Защитата на дисертационния труд ще се проведе на от часа в

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в кабинет 210, корпус 2, бул. Монтевидео № 21, 1618 София, Департамент „Философия и социология“, Нов български университет

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

<u>Увод</u>	5
<u>Част първа</u> Природата във фокуса на две граждански мобилизации.....	25
Глава I. Самоуправляващото се гражданско общество в кампанията на bTV <i>Да изчистим България за един ден!</i> 2011-2012.....	25
Глава II. Протестът срещу Закона за горите 2012.....	37
1. Казусът около Закона за горите от април 2011 до юни 2012. Идеологически ракурси на „мутрата“.....	37
2. Окупирай Орлов мост! Зад действието нищо не стои.....	40
3. Добро утро! Ние сме децата на прехода.....	45
4. Заключение.....	48
5. Актуализация на казуса до 2017.....	49
<u>Част втора</u> Субект и властови отношения – критико-теоретични аспекти.....	51
Глава III. Разкриване на себе си: властови отношения и (сексуален) субект при Мишел Фуко.....	54
1. Субектът между мълчание и говорене в порядъка на дискурса.....	57
2. Властови отношения и техники.....	61
3. Признание и сексуалност.....	65
4. Заключение: Разкриване на себе си като съпротива?.....	67
Глава IV. Колективният субект между универсалността и партикуларизма: Ернесто Лакло и Шантал Муф.....	69
Глава V. „Празноглавецът“ като активна фигура на господството. Въпросът за представителството: Тодор Христов.....	76
<u>Част трета</u> Етнометодологически бележки към „протеста“. Една микроперспектива към властовите отношения в ситуация.....	80
Глава VI. „Метод“.....	81
1. Несигурността в социалното действие при Макс Вебер и Алфред Шютц през Кольо Коев.....	81
2. Субективен/обективен смисъл от позицията на наблюдателя и участника в социално отношение при Алфред Шютц към Харолд Гарфинкъл.....	85

3. Ставането-част-от-Протестна мрежа: проблемът за участника-изследовател и моралната власт на фоните очаквания.....	93
<u>Част четвърта</u> Криза на демокрацията?.....	101
Глава VII. Съдебна власт или конспирация? Възникването на гражданина-следовател в контекста на центрираната около правова държава и борба с корупцията политика.....	104
1. Кратка история на възникването и глобализирането на дискурса за борба с корупцията.....	104
2. Навлизането на дискурса за борба с корупцията в посткомунистическа България и ангажирането на гражданското общество.....	111
3. Преплитането на контрадемокрацията с политическия дискурс на съдебната власт. Възходът на народа-надзирател и народа-съдия. Конспирацията?.....	120
Глава VIII. Контекст – 2013.....	126
1. Обзор на основните политически събития от 2013 до парламентарните избори на 12 май 2013. Концентрирането на публичното внимание върху прокуратурата и ДАНС.....	126
2. Легитимация и делегитимация на кабинета „Орешарски“. Появата на Делян Пеевски в публичността след парламентарните избори 2013.....	131
Глава IX. Обзор на изследванията на антиправителствените протести от лятото на 2013. Формулиране на обект на анализ и обосноваване на изследователски подход.....	141
<u>Част пета</u> Антиправителственият протест от лятото на 2013 през перспективата на членовете-на-Протестна мрежа.....	155
Глава X. 14 юни 2013 – конструиране на извънредно събитие в разказа на членовете-на-Протестна мрежа. Как се трансформира индивидуалният шок в протест? Емоционалното преживяване на заедност.....	155
Глава XI. Държава, завладяна от мафията/олигархията.....	163
Глава XII. Основно репресивно средство на мафията/олигархията – медиите. Въпросът за пропагандата. Как се формират „лицата на протеста“? Медиите на протеста.....	175

Глава XIII. Възникване на Протестна мрежа.....	195
1. Партиите? „Да не се яха протестът“, или за гражданския характер на протеста. Проблемът ГЕРБ. (Не)възможността за основаване на нов политически субект.....	195
2. Запознанството между активистите и обединяването им във фейсбук групи – доверие и тайна. Публично обявяване на Протестна мрежа. Защо хоризонтална структура? Изграждане на хоризонтална структура в контекста на невъзможно представителство. Перформативни употреби на Протестна мрежа.....	210
<u>Заклучение</u>	233
<u>Литература</u>	237
<u>Приложение</u>	250

УВОД

Дисертационният труд си поставя за **цел** да изследва политическите дискурси, съпровождащи три колективни мобилизации, които тук представляват **предмет** на анализ. **Подходът** е съсредоточен в рамките на съответните конкретни мобилизации. Задавам си следните най-общи въпроси: Как се проблематизира държавата и през какви позиции? Как се практикува социална критика? Какви дискурси за социално-политически ред могат да бъдат открити през съответните мобилизации? Как се артикулират те? Следователно в работата си удържам две нива: това на организациите, формите и практиките на колективни мобилизации, но и второ опитвам се да стоя и на нивото на дискурсите, поддържани в тези форми, които далеч ги надхвърлят и се отнасят до артикулации на теми като субективация, социален ред и социална критика. Поради тази причина задълбочавам и теоретично съответните теми. Така **обекти на анализ** представляват в Глави I и II специфично наличните изказвания в медиите в контекста на две колективни мобилизации – кампанията на националната телевизия bTV *Да изчистим България за един ден!* през 2011 – 2012 и протеста срещу измененията в Закона за горите от 2011-2012, но като следваща стъпка се концентрирам върху анализ на проведени от мен дълбочинни интервюта с членове на Протестна мрежа, обособила се в контекста на антиправителствените протести от лятото на 2013.

Част първа ПРИРОДАТА ВЪВ ФОКУСА НА ДВЕ ГРАЖДАНСКИ МОБИЛИЗАЦИИ

Настоящата част разглежда две колективни мобилизации, които се позиционират в областта на екологията.

В Глава I. „**Самоуправляващото се гражданско общество в кампанията на bTV *Да изчистим България за един ден! 2011 – 2012***“ разглеждам медийната кампания на bTV *Да изчистим България за един ден!* (в периода март 2011 – май 2012). Основното, което проследявам, са политическите фигури, през които работи кампанията, така че да провокира мащабна акция и съответните политически цели, въплътени в нея. Открояват се няколко съществени момента. Кампанията редуцира своята дейност до рамките на националната държава, макар и да възприема себе си като положена в по-глобална мрежа, а отгук природата/околната среда бива обвързана с националната държава. Противно на едно предварително очакване, тя обаче не употребява националистическа реторика, макар да черпи от нея определен езиков ресурс, в частност имам предвид натрапчивото настояване върху „красивата природа“. „Красивата природа“ тук става красива, поради това че е чиста, а чистотата, съвсем класически по Мери Дъглас, се обвързва с подреденост, където мръсотията заплашва с безредие или по-конкретно казано заплашва живота на населението, а това препраща и към биополитическото съдържание на кампанията. Следователно социалният ред, репрезентиран от чистата природа, бива високо оценен посредством естетизирането му. Фигурите, които са призвани в тази кампания да произведат, но и фиксират в навици социалния ред, са тъкмо „гражданите“ и

„гражданското общество“. Както се опитвам да демонстрирам, кампанията разиграва своята стратегия по двойствен начин. Предпоставяйки вече налични добри практики в самото тяло на гражданите, тя позиционира себе си като медиатор, който опубличностява и едновременно с това овластява „гражданското общество“. Активността на зрителите, които са насърчени да обозначават на онлайн карта замърсените места и да излязат в конкретния ден да чистят съответните терени, изразяват наличните навици, които следва да бъдат присъщи на всички, живеещи на територията на България, а това би станало чрез овластяване на активните граждани. Те не само чистят, но и биват насърчавани да изразяват критика. Критиката обаче се дисперсира между самите граждани, тъй като функционира като осъдителен акт, изразяващ високата морална стойност на активността по почисване, която поддържа и поражда социален ред, символно репрезентиран през естетизираната природа. Критиката е насочена към онези от нас, които подлежат на (пре)възпитаване чрез пример/отправяне на забележка и които са отговорни за замърсяването, респективно липсата на ред. Това става възможно поради латентната нагласа и властова стратегия на кампанията да репрезентира „гражданското общество“ като самопораждащо се, като носител и първопричина на даден морал, без да го полага в релация с публична власт. В това отношение особено важна се оказва фигурата на „доброволеца“, тъждествен на активния гражданин. Той няма за цел нищо друго освен грижата за общото благо съобразно собствените си разбирания за добро. Функционалността на „доброволеца“ позволява тези разбирания да се универсализират и да се мислят като идващи от волята на самото „гражданско общество“. Съответната политическа констелация обаче е възможна, поради това че bTV избягва да заема отношение спрямо публичната власт. Публичната власт тук най-вече присъства в коментари на зрителите във форуми към публикации, които, от една страна, възприемат кампанията като доказателство за това, че очевидно „държавата не си върши работата“ и само експлоатира публичната власт за лични цели, от друга (и това е водещата нагласа) – нейната публична ангажираност води до произвеждане на „мързеливи хора“, които лежат на гърба ѝ, или пък констатацията, че тя не се справя толкова добре, колкото неправителствения сектор, тъй като е твърде тромава и т.н. В заключение трябва да се отбележи, че тъй като кампанията е подплатена с биополитически намерения, то любими образи са жената-майка и детето. Тук обаче „детето“ освен като обект на възпитаване и като фигура на порицанието за безотговорността, която заплашва живота, има особена политическа стойност поради времевия вектор, който съдържа в себе си. През него негативността на настоящето се преобръща в позитивност, тъй като настоящето се схваща през неговата другост като настъпващо бъдеще (често пъти сходна роля играят и „младите“). Този времеви вектор е мобилизационно функционален и високо обществено легитимен. „Младите“ и „детето“ упорито ще се повтарят и в другите казуси.

В Глава II. „Протестът срещу Закона за горите 2012“ се спирам върху друг казус, а именно протестите срещу гласуваните в Народното събрание поправки за изменение в Закона за горите (април 2011 – юни 2012), анализирайки ги въз основа на

публикации в медийното пространство (предимно в „Дневник“, който се ангажира с плътното им проследяване). Първоначално реконструирам възникването на проблема около самия Закон за горите, по-точно поправките в чл. 54 и спирането на обществения достъп до Природен парк „Витоша“, който се намира непосредствено до гр. София. Това, което ми се вижда важно с оглед на развитието на изследователския ми интерес по-нататък в работата като изведено именно от анализа на този протест, е идеологическото обсъждане на доброто управление през опита му за универсализация, но в контекста на битка между визии, които биват легитимирани посредством конституирането на политическия субект като носител на искания. Още тук се вижда едно специфично напрежение между универсалност и партикуларизъм, както и необходимостта от въвеждане на темата за властови отношения. В това напрежение се намества и конспирацията като особено ефективна интерпретация, мобилизирана както от протестиращите, така и от тези, срещу които се протестира. Тук тезата ми е, че конспиративната логика, като първоначално задействана от страна на протестиращите, а именно разкриването на тайната, която само разкриващите знаят (оповестяването на предполагаемото име на собственика на офшорната компания „Витоша ски“ – Цеко Минев, която е фирма концесионер) постига оспорване на реда, произвеждайки истина чрез разкриване на тайна, прикривана от притежаващите власт и която множеството не знае, а е притежание само на разкриващия – легитимиране на позицията на изказване, която по този начин придобива власт. Но тъй като протестът бива активиран спонтанно, не бихме могли да говорим за някаква предварителна работа по организирането му, която да маркира организатори, искания, идеологическа рамка на тези искания, то съдържанието се случва в процеса на самата реализация на протеста в контекста на битка, при която краят е несигурен. Това изисква особена работа по легитимация на позицията, от която може да се произвежда и казва истината за протеста, а преди дискурсивното му формиране съвместното действие бива обговаряно през позитивна емоция и енергия. Позицията на изказване функционира на принципа на представителството, където „някой“ би следвало да представлява „някого“, произвеждайки перформативно себе си и този, когото представлява, изказвайки и формулирайки публично исканията на протестиращите било като говорител в медийното пространство, било като посредник между протеста и тези, срещу които се протестира. Тъкмо това се оказва особено предизвикателство, тъй като конспирацията, макар първоначално мобилизационно ефективна, впоследствие бива насочена към самите протестиращи от страна на тези, срещу които се протестира, а тя девалвира представителството в скрит частен интерес. Така „организатор“ се превръща в пейоративно нарицателно. Оттук преговорите стават невъзможни, а протестът се разгръща изцяло в модуса на битка. Въпреки това обаче, проблематизацията на „частния интерес“, репрезентиран от страна на протестиращите през фигурата на „мутрата“, бива и идеологически обговорен в сблъсъка между визии за доброто управление – между необходимостта от ограничаване на пазара с оглед на опазване на природата или политики, насочени към максималното му освобождаване, което се твърди, че би довело до икономически просперитет на регионите посредством развитие на туризма. Друг

любопитен момент, на който настоявам, е именно разиграването на протеста като излизане извън регистъра на всекидневието, което ми се струва демонстрирано посредством окупацията на публичните градски места (най-вече Орлов мост). Така се настоява върху прекъсването на управляемостта под формата на регулярност, а окупацията предефинира ситуацията като извънредна, т.е. като прекъсване на суверенната интерактивност между задействане от суверен и действие срещу суверен, с което протестът може да обозначи себе си като изходна точка на действие. В края на текста добавям и кратка актуализация на казуса с оглед на развитието му до 2017, където темата се измества към плановете за управление на природните паркове. Не анализирам протестите около измененията в плана за управление на Национален парк „Пирин“ и въвеждането на темата за Природен парк „Витоша“ отново в публичността, които се разгръщат от края на 2017 до сега.

Част втора СУБЕКТ И ВЛАСТОВИ ОТНОШЕНИЯ – КРИТИКО-ТЕОРЕТИЧНИ АСПЕКТИ

Така въз основа на Част първа се очертават линии, които изискват теоретичното задълбочаване, което предприемам в Част втора. Тук бих искала да направя няколко уговорки. От една страна, излагам връзката дискурс – субект – властови отношения през няколко автори – Мишел Фуко в Глава III. „Разкриване на себе си: властови отношения и (сексуален) субект при Мишел Фуко“; Ернесто Лакло и Шантал Муф в Глава IV. „Колективният субект между универсалността и партикуларизма: Ернесто Лакло и Шантал Муф“ и Тодор Христов в Глава V. „Празноглавецът“ като активна фигура на господството. Проблемът за представителството: Тодор Христов“. Това, което искам да подчертая, е, че Част втора не би следвало да се разглежда единствено и само като теоретична абстракция. Доколкото е възможно, позиционирам изследванията в контекста на критическо преосмисляне на изкристализирани въпроси от конкретни интерпретации на социални движения, спрямо които техните анализи и разработки вземат отношение и извършват епистемологически измествания, които имат свои собствени политически залози. Общо положение между тях е, че социалната действителност в нейната действеност откъм формиране и субективизиране на практики е въпрос на властово (езиково) произвеждане и стабилизиране, което означава, че тя е принципно политическа и маркирана от напрежение на сили.

Централна за моето изследване е фукоянската работа, изложена в **Глава III. „Разкриване на себе си: властови отношения и (сексуален) субект при Мишел Фуко“** върху връзката дискурс – субект – властови отношения, в които се наслагват въпроси, засягащи теми като подчинение, господство, съпротива, критика, битка, стратегии и тактики, но я допълвам специфично и с проблема за „разкриването на себе си“, задълбочавайки по този начин питането за разкриването на тайната, която е важна в контекста на питането ми за функционалността на конспирацията, набелязана в Глава II и която ще доразгърна по-късно в Глава VII, опирайки се на изложения тук дискурсивен анализ. Както е известно, Фуко не извежда предварително понятие за власт, а изследва

конкретни исторически форми. Той настоява, че властта не може да бъде сведена до някакъв център на упражняване, който я притежава, или пък до репресивните ѝ проявления, а трябва да бъде мислена като съвкупност от напрегнати микровластови отношения между дейци, обвързани във взаимното си влияние. Тези микровластови отношения се разгръщат локално, т.е. в зададено от тях поле, и никога не биват напълно завършени и определени, а се характеризират с принципна несигурност и възможен обрат на съотношенията на сили, което е предпоставка за сблъсък и битка. Ето защо никой не е изначално надарен с власт; властта се конституира в процеса на самите отношения. Става въпрос не за притежаване, а упражняване на власт в отношение. По какъв начин се акумулира сила, е отново изследователски въпрос. Следователно задачата е да се проследи как се изменят силите в наложено поле в полза на една от страните на действие, което означава, че потенциално всяко отношение е антагонистично и маркирано от борба. Когато говорим за борба, то тогава на преден план излиза и мисленето през стратегия, т.е. ползата бива непрекъснато изчислявана и пресмятана. Важно е също така да се подчертае твърдението, че, за да бъде наложена дадена власт, то обектът, към който тя се насочва, трябва да бъде произведен като реалия, за която да се скачи – субективация. Следователно за Фуко, за да се реализира властта, тя изисква произвеждане на подчинение, а реализацията ѝ се основава на изработване на техники, които се употребяват с цел произвеждане на подчинение. Бих искала да подчертая тезата, че отношението може да бъде преобръщано тъкмо през същите тези техники, което се мисли като съпротива. Във връзка с „разкриването на себе си“ на сякаш спотайваната в мен „анормална същност“, мислейки го през Фуко, мобилизираният от гей движенията за освобождение след 60-те призив бива проблематизиран в смисъла на техника на власт, обвързан с въпроса за произвеждането на (сексуален) субект като постоянстваща идентичност, която е обективирана за целите на управляемостта в един юридико-политически режим, скачащ се с психиатричната власт, а по-късно и с психоанализата.

Макар за мен централна да е фукоянската перспектива, намирам неговия анализ фокусиран повече върху изследване на разнообразни форми на управляемост, а не толкова върху процеса на реализация на колективни мобилизации. Поради тази причина в **Глава IV. „Колективният субект между универсалността и партикуларизма: Ернесто Лакло и Шантал Муф“** се обръщам към Ернесто Лакло и Шантал Муф, които ми позволяват да се придържам повече към пулса на социалните движения. Собствено тяхната теория е разработена тъкмо с оглед на възможността да бъдат анализирани конкретни социални движения (най-вече работническото и т.нар. „популистки“). Лакло и Муф са важни за моя текст, тъй като чрез тях демонстрирам напрежението между универсалност и партикуларност при конституирането на политическия субект като непосредствена властова артикулация, която бива положена в антагонистични отношения. Излагам разбирането им за политическа стабилизация (хегемония) посредством оразличителя акт спрямо конститутивното Външно, но и отменянето на различията чрез радикалното отричане, пораждащо верига от еквивалентности, празно означаващо и плаващи

означаващи, които ще бъдат изпълнени със смисъл чрез наново задействани оразличавания, уталожвайки се в практики като следствие от спечелена битка. На едно следващо ниво обаче се отгласкам от Лакло и Муф, тъй като тяхната перспектива е обвързана с теория на елитите във версията, идваща най-вече от Антонио Грамши, която може да изпусне от поглед метафорично казано „живота на улицата“ и да се затвори само до анализ на публични изказвания. С това искам да отбележа, следвайки Фуко, че дадена властова артикулация не намира своето безпроблемно практическо реализиране, а бива захваната тъкмо като властово ефективна поради проблематизирането ѝ от страна на множество дейци, които позиционират себе си като ангажирани спрямо дадено политическо събитие, и съответно тя търпи оспорвания, измествания, които често пъти могат да допринесат за уталожването ѝ в практики, очевидности и позиции. Но едно изказване никога не е просто и само изказване, то придобива силата на действеност, поради това че среща съпротиви, маркиращи властовата ефективност и се пречупва в непосредствените отношения на ангажираните в дадено политическо събитие, които започват да обговарят и критикуват тези артикулации. От друга страна, се отнасям критично и към заложената предпоставка, че при радикализация на едно социално движение, маркирана от възникването на празно означаващо, предварително структурираните различия се стопяват, така че да се наблюдава семантичен вакуум. Всъщност от деконструктивистката гледна точка е редно да се запитаме изобщо може ли да констатираме наличие на различия, които се стопяват? Не предпоставяме ли по този начин онтологически наличие на нещо? Така трудно бихме могли да говорим от перспективата на дейците, позиционирани в пространството на семантичния вакуум, за отменяне на семантична структура. Бих казала, че значенията ще се конструират на принципа на различия, перформативно произвеждайки време – едно „преди“, което отново задейства граница спрямо „сега“. Перформативното произвеждане на „преди“ черпи ресурс от това, че се опира на една конструирана реалност, въз основа на която може да се позове, така че да изпълни семантичния вакуум със значения, но това, струва ми се, е собствено властова тактика.

В следващата Глава V. „Празноглавецът“ като активна фигура на господството. Проблемът за представителството: Тодор Христов“ се спирам на Христов, тъй като той се противопоставя на т.нар. „аристократизма на социалната критика“. Това става чрез въвеждане и преосмисляне на етнометодологическата фигура на „празноглавеца“, включително и в нейната версия на деконструкция, която маркира неравно разпределение на ресурса знание, възпроизвеждащо се и през дадени изследователски подходи. По този начин авторът извършва демократизация на критиката и доразвива на микрониво темата за властовите отношения, като реализиращи се специфично между позитивно идентифицирани социални дейци с дадено социално движение. Това ще му позволи да открие собственото разбиране на въстаниците за свобода в смисъла на „пълна свобода“ по време на Априлското въстание в България в края на XIX век, което не е непременно равнозначно на национален суверенитет и да

демонстрира неговата функционалност в опитите за организация на въстанието. Освен изведения потенциал на тази критико-изследователска перспектива, също така намирам за важна разработката върху „представителството“, което бива мислено като перформативен акт, както и фокуса върху необходимостта от придобиване на право да упражнявам власт в ситуация, при която не бихме могли да се позовем на предварително предписани правила. Тези елементи ще са значими за мен в Част пета, а и проблемът за представителството в този ключ вече беше маркиран в Глава II.

Част трета ЕТНОМЕТОДОЛОГИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ КЪМ „ПРОТЕСТА“. ЕДНА МИКРО ПЕРСПЕКТИВА КЪМ ВЛАСТОВИТЕ ОТНОШЕНИЯ В СИТУАЦИЯ

Разглеждам Част втора като логически обвързана с Част трета. Поради тази причина, макар първоначално да изглежда, че избързвам по отношение на текста, тъй като се спирам върху следващия си обект на анализ, а именно възникналата активистка група Протестна мрежа в контекста на антиправителствените протести от лятото на 2013, всъщност тя би следвало най-вече да се разглежда като продължение на темата за властовите отношения – субект и доразвиването на понятието „ситуация“, което стои и в заглавието на настоящата дисертация. В Глава VI. „Метод“ поставям заглавието в кавички, тъй като тук „метод“ препраща към по-специфичното му етнометодологическо разбиране – практически похвати за постигане на заедност, което обаче изисква задълбочаване на проблема за социалното отношение и интересубективността. Дотук в анализа множество пъти е била споменавана думата „несигурност“ с помощта, на която биват реабилитирани дейците като действени. Сега обаче, спирайки се върху работите на Кольо Коев, ще направя съвсем кратка археология на употребите на несигурността при Алфред Шютц и Макс Вебер, която ще бъде важна и за етнометодологията. След това преминавам към темата за интересубективността и напрежението в социалните науки между обективен и субективен смисъл с акцент върху Алфред Шютц, така че да въведа възможните му решения в етнометодологията на Харолд Гарфинкъл. Основният мотив да се обърна към този проблем първоначално се породи вследствие на опита ми да мисля собствената си изследователска позиция спрямо терена, а именно флуидността на две позиции, с която се сблъсквам в процеса на интервюиране – позицията на изследовател и на активист. Тук анализирам реторическите похвати в проведените от мен дълбочинни интервюта, посредством които моите респонденти ме правят-част-от-Протестна мрежа (членови методи), с което утвърждават разказа си за протеста като обективно валиден и тъкмо така обективиран за „нас“ като колективен субект. Обсъждам също и напрежението, което се поражда в рамките на интервютата между приписаната ми от страна на респондентите двойна роля на изследовател/член-на-Протестна мрежа, което извежда на преден план моралната власт на фоните очаквания и доверието. Основната ми теза е, че фоните очаквания, обвързани и с въпроса за доверието между активистите, и с познаването на някого именно като функционален на дадено събитие, през което се познаваме, са обвързани с установеното колективно знание затова „какъв е протестът“ и в този смисъл

собствено интервюто започва да става черта на протеста, чрез ситуирането ми като част-от-тях, обективирайки в интерактивната ситуация неговия смисъл. Но тъй като към момента на реализиране на терена протестът все още не беше приключил, така обективираната интересубективно истина за „нас“ беше възприемана от страна на моите респонденти като позиционирана в контекста на битка, а собствено моето изследване беше мислено като властови ресурс. Тъкмо в този ключ би следвало и да се разбира заглавието на настоящата дисертация.

Част четвърта КРИЗА НА ДЕМОКРАЦИЯТА?

В Част четвърта се опитвам да очертая по-общия политико-икономически контекст, в който се разполагат събитията от изследвания период в България и който често пъти бива обозначаван като „криза на демокрацията“. Маркирам съвсем на кратко преспективата, идваща от ляво, позовавайки се на макроикономическия анализ на причините за възникването на бюджетната и финансова криза 2008 г. на Волфганг Щреек и на изследването, проведено от Гай Стендинг върху изменението на пазара на труда, а именно прехода към неговото огъвкавяване, което според Стендинг извежда появата на „новата опасна класа“, както той я обозначава, а именно прекариятът. И двамата автори са съгласни, че разкъсването на връзката между демокрация и капитализъм, т.е. разпадането на демократичния капитализъм, характерен за следвоенния кейнсиански икономически модел на Запад, в контекста на политически консенсус върху глобалната пазарна икономика, води до развитието на крайно десни социални движения и политически партии, но и до ниски нива на политическо ангажиране – участие в избори и синдикализация. Ситуация, която бива обозначена от Колин Крауч като „постдемократия“.

От друга страна обаче паралелно на тази гледна точка, която се опитва да удържа връзката между политическо управление и икономически трансформации, се наблюдава друга такава, центрирана около проблемите на правовата държава, които биха могли да бъдат решавани посредством борба с корупцията и съдебни реформи. Тъкмо тази логика е особено действена за моите респонденти и поради тази причина в **Глава VII. „Съдебна власт или конспирация? Възникването на гражданина-следовател в контекста на центрираната около правова държава и борба с корупцията политика“** предприемам реконструкция на антикорупционния дискурс въз основа на Иван Кръстев (Krastev, 2004) и Надеж Рагару (Ragaru, 2010). Демонстрирам неговото развитие на глобално ниво и навлизането му в посткомунистическа България. Познавайки се на Иван Кръстев, извеждам, от една страна, търговската версия за откриването на корупцията в международен план от 80-те години нататък, т.нар. от него деполитизацията на проблема корупция, а именно избягването на въпроса дали политиките, които са били предлагани след 1989 г. от Запад на Изток при икономическото реструктуриране след падането на Берлинската стена са били подходящи, а и демократично легитимни, оттук свеждането им до дефекти на институционалната среда и юридическата необходимост от нейното изменение; възникването на наука около борбата с корупцията, която позволява

глобализирането на проблема. По този начин изглежда, че се измества фокусът от икономическата трансформация от социализъм към пазарна икономика изцяло към борба с корупцията, изискваща стабилна съдебна власт, която започва да се превръща в цялостен обяснителен механизъм за социалните ефекти, които тази трансформация поражда. В България, според анализа на Надеж Рагару, антикорупцията навлиза особено мощно след 1997 г. и става активен ресурс в битките между различните партии. Но това, което намирам за особено важно, е нейното наблюдение, че този дискурс разчита на активността на „гражданското общество“ и в този смисъл го конструира – разследваща журналистика, неправителствен сектор, социологически изследвания и т.н. Всъщност това преплитане, ако следвам Пиер Розанвалон (Розанвалон, 2012), не е новост. Изглежда, че политическият дискурс на съдебната власт намира своето разширяване в сферата на демокрацията в класическия смисъл на управление от страна на народа и по-специално в типологизираните от него фигури на народа-надзирател и народа-съдия още в следреволюционния период във Франция и Англия. Според Розанвалон надзорът като гражданска практика включва в себе си три елемента – бдителност, разобличаване, оценяване. Надзорната функция на контрадемокрацията е контрол чрез поддържане на непрекъсната подозрителност към политическите представители. При регистриране на нарушение следва публично огласяване, а негово средство е разследващата журналистика, но и таблоидни издания, които идват да провокират натиска на общественото мнение, предизвиквайки скандал. Централното искане е прозрачност, непрекъсната отчетност чрез пряка видимост и поемане на лична отговорност, ефект – обговаряне и установяване на колективните норми и ценности и евентуално задействане на съдебен процес при подозрение за закононарушение. Настояването върху съдебния процес е характерно за народа-съдия. Оттук като свързана с типологиите на Розанвалон, извеждам функционалността на една фигура, а именно на гражданина-следовател, според речника на Люк Болтански, или така както аз го обозначавам „антикорупционното гражданско общество“, като се опитвам да покажа, че неговата практическа логика е твърде близка до тази на съдебната власт, а тя от своя страна трудно отчленима от конспирацията. Кои са основните черти на тази логика?

- 1) Управляващите са принципно заподозрени в закононарушение, т.е. в неморално поведение, което в случая е едно и също – по презумпция криминализиран обект – субект от перспективата на гражданина. В полето на изследванията на теория на конспирациите впрочем тази непрекъсната подозрителност често пъти се патологизира и обозначава като „параноя“. Тук бих искала да добавя, че тъкмо в такъв политически дискурсивен режим изплува темата за „доверието“ и изобщо то да придобива политическо значение.
- 2) При съмнение за престъпно деяние започва разследване и се върви по стъпките на събиране на доказателства. Тъй като деянието е престъпно, то предпоставката е, че бива пазено в тайна от извършителя и евентуално е

замаскирано така, че да не бъде разкрито. Т.е. стъпва се върху възприятието, че субектът на престъпното деяние първо осъзнава закононарушението и затова смята за нужно да крие, т.е. признава в една или друга степен валидността на закона, но е и предприел такава рационална организация на обстоятелствата, която да не води до неговото разобличаване. Първо, дотолкова, доколкото става въпрос за дешифриране на рационална организация на обстоятелствата бихме могли да направим отново крачка към конспирацията и да кажем, че от тази перспектива заподозреният субект съзнателно дирижира обстоятелствата, така че да направлява възприятията за нея, които обаче гражданинът-следовател може да разчете. Имайки предвид това, тук бих искала да кажа, че за мен има една проблематична изходна точка, която често пъти се наблюдава при анализите на теория на конспирациите, а именно да се тръгва от най-общата дефиниция затова, че конспирацията привиква един субект (или група от хора), обикновено в заговор, които скрито дирижират и направляват историческите процеси изцяло в тяхна полза. Всъщност констатацията за „дирижиране“ би следвало да я видим най-вече не откъм предварителната дефиниция затова какво представлява конспирацията, а тъкмо откъм практическата логика, която е задействана от страна на гражданина-следовател, който поради това би могъл да привиква „дирижиране“, тъй като се опитва да разследва умишлено прикритите следи на престъплението и да обвърже логически елементите. Второ, тайната е свързана експлицитно с нещо лошо, което заподозреният признава за такова, тъй като смята за необходимо да крие и следователно той е разумен – автономен деец. Поради тази причин целта на разследването е да се достигне до отговор на въпроса: Кой е извършителят на деянието? Тези два момента – съзнателно прикриване и рационална организация на обстоятелствата са много важни за юридическия дискурс, тъй като те са част от произвеждането на криминалния субект като рационален, така че в крайна сметка да може да бъде подвеждан под отговорност. В либералното право само рационалното престъпление е престъпление и може да бъде осъдено. Както подчертава Болтански (Boltanski, 2014, p.50), това са моментите на рационалност, които се наблюдават и в детективските романи от XIX и XX век – логическа рефлексия, конструиране на криминалния субект като рационален, морално осъждане и подвеждане под отговорност.

- 3) От друга страна, гражданинът-следовател е надарен с особените качества и притежава компетенции, тъй като той може да обвърже логическите нишки, които да го доведат до разкриването. При разкриване на престъплението – героичен акт, тъй като претенцията е, че се стига до истината – лицата биват опубличностени и по този начин желанието е да бъдат привлечени под отговорност.

- 4) Разбира се тук може да следва и дело, а ако нарушението не е от сферата на правото, то следва публична сензация или скандал, т.е. морално осъждане. В тези случаи, както твърди Розанвалон, разобличаването често се коцентрира върху частния живот, където личността се схваща тъкмо като личност и той придобива характер на публична афера, целяща разрушаването на репутацията, която представлява важен символен капитал в политическото поле. Следователно тази практика разчита на исторически възникналата граница между частно – публично. Мисля, че тя може да бъде открита в самият начин, по който се интерпретира субекта – като раздвоен между собствените му тайни и публичните му репрезентации, а разкриването идва да покаже неговата същностна безнравственост тъкмо като човек.

В този смисъл изобщо си струва да се запитаме каква е разликата между конспирацията и политическия дискурс на съдебната власт? Моят отговор е, метафорично казано, в подписа, който може да се даде от страна на институцията, която е надарена с финалното право да остойности нещо като истина – институционалните позиции на съдебната власт, подкрепени от разследващата журналистика и медиите, неправителствения сектор. Но въпросът е, че ако тези институции също сами по себе си биват подозирани в криминалност, то тогава гражданските практики по разследване се интензифицират вероятно повече, колкото и от перспективата на тези институции те да биват обозначавани дисквалифициращо като конспирация, а критическият патос си остава моралното осъждане. От друга страна, този дискурс прави така, че да разяжда самия език като такъв – нищо от това, което е, не е това, което е. Политическата перспектива не е на ниво на артикулацията, а на ниво дешифриране на това, което стои зад нея и по този начин представителството става почти невъзможно. Така политическият мисъл все повече започва да се занимава с въпроса за т.нар. „фасадната демокрация“ или по друг начин казано със задкулисието.

От по-широкия поглед спрямо контекста преминавам към неговото стесняване в **Глава VIII. „Контекст – 2013“** като предприемам първоначално кратко описание на събитията от началото на годината до избухването на протеста на 14 юни 2013. Няколко са важните момента, които пряко извеждат в публичността според медийния мониторинг на Фондация „Медийна демокрация“ думите прокуратура и ДАНС – Държавна агенция „Национална сигурност“ и то в антагонистични отношения между Сергей Станишев (лидер на БСП и ПЕС) с Бойко Борисов (министър председател в оставка) и Цветан Цветанов (министър на вътрешните работи в оставка) в контекста на предизборна атмосфера – скандалът със специалните разузнавателни средства за подслушване, публикуване в медиите на запис на разговор между Бойко Борисов, Мирослав Найденов (министър на земеделието и храните в оставка) и Николай Кокинов (бивш градски прокурор), скандала с т.нар. „костинбродски бюлетини“ в деня на размисъл преди изборите и др. Особено внимание обръщам на тактиките след изборите между различните

парламентарно представени политически дейци, открили се при преговорите за бъдещото управление, които водят до съставянето на програмното правителство на Пламен Орешарски. Чрез този анализ се опитвам да покажа, че се наблюдава една взаимна делегитимация на бъдещото управление, която се случва между четирите парламентарно представени партии – ГЕРБ, БСП, ДПС, АТАКА. Проследявам и собствено появата на Делян Пеевски в публичността до избухването на протеста. Тезата ми е, че този контекст създава една чувствителност, която води до избухването на недоволството. Следвайки обаче Глава IV след конкретното искане за оставката на Делян Пеевски от поста му за шеф на ДАНС и радикализирането на протеста в „Оставка!“ на цялото правителство допускам, че се наблюдава момент на семантичен вакуум, в който тепърва ще се случват и уталожват значения. Но и в този смисъл, както вече споменах, се отнасям критично към Лакло и Муф, тъй като, макар и те да работят в духа на деконструктивистката нагласа, всъщност предпоставят наличието на различия, които биват претопявани в еквивалентности, а моята перспектива е, че при радикализирането на един протест чрез изключване нищо не се стопява, а маркира принципно празно семантично пространство. Анализатори и говорители ще черпят ресурс от събитията преди 14 юни, но това не означава, че те обезателно са предначертали развоя на събитието и че не би могло да бъде и друго.

В Глава IX. „Обзор на изследванията на антиправителствените протести от лятото на 2013. Формулиране на обект на анализ и обосноваване на изследователски подход“ излагам в синтезиран вид наличните изследвания върху протестите от 2013 г., спрямо които се опитвам да разположа и собствената си преспектива. Трябва да се каже, че вероятно това е най-анализираната тема в последните години. Затова за мен наваксването с непрекъснато илизащите нови и нови разработки по въпроса представляваше особено усилие. Опитала съм се да обхвана, доколкото е възможно, повечето публикувани книги, статии, включително и бакалавърски и магистърски дипломни работи. Въз основа на този обзор бих желала да демонстрирам, че се наблюдават два отчетливи подхода към протестите – анализи на публикации и изказвания в публичността, или пък пренебрегване на значимостта на медиите и изцяло фокусиране само върху проведени интервюта. При първия подход обаче убягва начинът, по който в крайна сметка тези артикулации в публичността биват проблематизирани от активистите, които тъкмо проблематизирайки ги, се субективират в тях, както и собствената им перспектива към медиите. От друга страна, при акцентирането изцяло само върху анализ на интервюта се избягва темата за властовата ефективност при конституирането на позиции отвътре на протеста именно на публичните артикулации. А от трета – от вниманието и на двата подхода напълно убягва от фокус, че в крайна сметка „протестът“ държи на прицел и позиционира себе си спрямо „тези, срещу които протестира“ и следователно от голямо значение за активистите е именно начинът, по който виждат и интерпретират тактиките на противника. Тъй като предварителното убеждение, от което съм се водила като ангажирана с антиправителствените протести от лятото на 2013 г., беше, че разпластяването на множеството позиции тъкмо посредством задействането на граници в контекста на битка и

респективно – заемането на една от тях, определят и начина, по който се говори за „протеста“, реших да се спра само върху една от оформилите се групи, а именно тази на Протестна мрежа, която представлява собствено обект на изследването ми в Част пета. В този смисъл се отказвам от темата за февруарските протести или студентската окупация, по време на която вече фокусът е повече върху студентите, а не толкова върху Протестна мрежа, и ограничавам периода си на анализ само от 14 юни 2013 – денят, в който избухва протеста до 4 септември 2013 – първият работен ден на народните представители след дългата лятна ваканция през август месец. В периода март – април 2014 г. проведох и транскрибирах 14 дълбочинни интервюта с ключовите активисти от мрежата. Бих искала да подчертая, че дотолкова, доколкото за моята работа е важна по-скоро нагласата на критическата перспектива на дискурсивния анализ и властовите отношения, то не извеждам по класически начин предварително методологически положения въз основа на анализ на социалните движения, както често пъти се прави в полето на социалните движения. Но и, както съм демонстрирала в тази част, анализ на протестите през перспективата на полето на социалните движения вече е извършен и присъства под формата на публикувани книга и статии в нашата публичност. Давам си сметка също така, че макар тази работа, както се надявам да съм успяла да разгърна дотук, да настоява за необходимостта от внимателен анализ на разгръщането на една битка, то в следващата част не предприемам точно такъв вид подход, за разлика от Глава II, т.е. да следвам собствено разгръщането на публичните артикулации и техните стабилизации, а се захващам директно с вече оформилата се една от позициите вътре в протеста. От една страна, вярвам, че това вече е направено от множеството налични изследвания, които излагам в тази глава. Като допълнение към тях също в **Приложение** публикувам изчерпателен списък на таблици, които отразяват заглавия на всички текстове на публичните анализатори, които говорят за „протеста“ в първите месеци от неговото разгръщане. За съжаление, те не са позиционирани тактически в контекста на властово отношение, както съм убедена, че функционират текстовете собствено откъм разгръщането на събитието. Но от друга страна, както вече беше споменато, във времевата рамка, в която реализирах своя терен, протестът все още не е приключил и в този смисъл повечето от моите респонденти възприемаха себе си като активни дейци в контекста на битка, а моето изследване беше възприемано тъкмо като властово средство.

Част пета АНТИПРАВИТЕЛСТВЕНИЯТ ПРОТЕСТ ОТ ЛЯТОТО НА 2013 ПРЕЗ ПЕРСПЕКТИВАТА НА ЧЛЕНОВЕТЕ-НА-ПРОТЕСТНА МРЕЖА

В Част пета предприемам собствено анализ въз основа на дълбочинните интервюта с членовете-на-Протестна мрежа, а аналитичният подход, който практикувам, е много повече описателен, отколкото интерпретативен. Като ефект на тази нагласа главите тук са изпълнени с множество цитати от интервютата с кратки коментари към тях. Тук ще обобща основните тези, които изпъкват.

В Глава XI. „14 юни 2013 – конструиране на извънредно събитие в разказа на членовете-на-Протестна мрежа. Как се трансформира индивидуалният шок в протест? Емоционалното преживяване на заедност“ проследявам начина, по който чрез ретроспективен разказ моите респонденти конструират денят 14 юни като извънредно събитие. Това става чрез открояване на рутинни, всекидневни дейности, които са били прекъснати при научаването на новината, че Делян Пеевски е бил номиниран, а по-късно и назначен за шеф на ДАНС. Като следваща стъпка описват трудността да се осмисли наученото на фона на допускания за нормалност/ненормалност на политическия жест („шок“) до момента на „осмисляне“ чрез констатацията „истина е“, но новината изглежда, че би трябвало да се потвърди и от други, за да се превърне в истина, защото нейната поява в медиите сама по себе си не е достатъчна. За да бъде трансформиран обаче описаният шок в протест, респондентите разгръщат и пренасят описанието на „себе си“ върху едно „множество от хора“, тъй като в техните разбирания един протест изисква множество. Това се прави посредством: разказ за това, че непосредственото им обкръжение се е оказало ангажирано; въвеждане на фигурата на „аполитичния“ и „обикновен“ човек или по-радикално на „простия народ“, който дори и той се е политизирал; акцент върху очакванията за физическо присъствие на протеста, а именно, че вероятно никой няма да дойде, тъй като сред респондентите ми фигурира установеното знание, че високата фейсбук активност, която е била също така извънредна („лавинообразно“ присъединяване към събитието), не е равнозначна на присъствие на площада, или второ, поради лошото метеорологично време – „заваля дъжд“. Но тези очаквания се оказват неоснователни. Границата между очакване/неоснователност на очакването е също част от конструирането на протеста като извънредно събитие, тъй като тя откроява посланието, че протестът „не е като други протести“, спрямо които имаме „опит“. Обаче второ, че дори лошото метеорологично време не е могло да попречи на породеното всеобщо негодувание, което се материализира на площада посредством масовото присъствие – „изведнъж се изсипаха хора, цяла тълпа“, „за минути цялото Ларго се напълни с народ“. Това се преживява като приятна изненада. Следва описание в числа – колко са се присъединили към събитието във фейсбук, какъв е темпът на присъединяване (количество присъединяване на минута), колко са били на площада. Друг важен елемент, който фигурира в интервютата, е, че „множеството“ освен, че се материализира на площада, се назовава и като усещане за заедност. В тази връзка отново, както описях в Глава II, респондентите ми говорят за приятна енергия, която се преживява, но тук емоцията е отрефлектирана като възможна, поради това че все още няма дискурсивна еквивалентност. Маркира се липсата към онзи момент на различни лозунги, което показва тъкмо празното дискурсивно пространство. И бих искала също така да подчертая един интересен момент, а именно, че в интервютата често пъти се практикува позоваване или се говори от името на „хората“, а някои дори умишлено, размишлявайки над това по време на разговора, изместват фигурата на „народа“ с „хората“. „Народът“ определено не е толкова жива дума, но защо се получава това изместване, е интересен въпрос, на който не мога да дам еднозначен отговор.

В Глава XII. „Държава, завладяна от мафията/ олигархията“ извеждам основните послания, които респондентите ми споделят като основание за протест и скандиране за „Оставка!“. Употребявам мафия/олигархия като взаимозаменяеми, тъй като тъкмо така функционират в интервютата. Особено видимо е настояването върху меритократичния принцип. Според моите респонденти, ако той бъде спазван, тогава управлението ще бъде „добро“, тъй като ще бъде практикувано от заслужилите. Така назначението на Делян Пеевски бива драматизирано чрез реплики като „той е син на майка си“, а акумулирането на този социален ресурс в капитал е видимо поради назначението, което не е по правилата, тъй като той е „никой“ и това е несправедливо от гледна точка на спазващите правилата „нормални хора“, които са постигнали всичко честно въз основа на собствените си усилия, а не поради привилегия по рождение. Пеевски бива обговарян и като синтезираното лице на „задкулисието“, на „подменения преход“, така че в крайна сметка да се стигне до следната констатация за завладяната от мафията/олигархията държава, изразена най-ясно от един от респондентите ми: „Защото хората осъзнаха, осъзнават, че тва, което виждаме като краен продукт в България, е резултат от тва, че на практика след 89-та до 2014 не се състоя ефективен преход, а по-скоро се състоя ефективна трансформация на политическия монопол на държавата върху политическата система и върху икономиката в частен такъв през олигархията. Но отново елитът на репресивните органи, съвместно с агентурния апарат на ДС, нали, елитът на този агентурен апарат и част от криминалитета тогава на практика осъществиха трансформацията от тотален политически монопол в псевдодемократичен, псевдо плуралистичен монопол политически и реален икономически монопол върху основните средства за въздействие.“. По-любопитното обаче е, че популярната кратка реплика, реферираща към „сгрешения преход“ – „трансформация на политическа власт в икономическа“ – често пъти поставя под въпрос изобщо подчиняването на политическото от икономическото. Според моите респонденти изведнъж се оказва, че една малка всемогъща група, която е такава, поради това че притежава огромно богатство, може да купува всичко и всички и така да подчинява държавата на себе си. Следователно тезата ми е, че като че ли политическото от тяхна перспектива започва да се свежда до една пазарна логика на купуване и продаване, това означава и до корупция, а парите стават равнозначни на власт. Но собствено нарастването на богатството (икономическо), отново по логиката на това, което описах по-горе като акумулация на социален капитал, се обвързва със заобикаляне на правила, т.е. незаконни действия или тяхното узаконяване чрез изменяне на правила. И тъй като са незаконни то съответно респондентите ми първо предпоставят, че Пеевски, който е еманация на задкулисието, е бил пазен дълго време в тайна, с което се експлицира осъзнаване на незакоността, тъй като си струва да бъде пазен в тайна, но който тъкмо посредством назначението е опубличностил грозното задкулисие, което ни управлява и което по план е предначертало развоя на прехода. Обаче лошото е, че все още дори не сме разбрали точно кой кой е. А за да разберем кой кой е, се изисква ревизия на прехода или се настоява на прозрачност, която може най-сигурно да бъде гарантирана чрез електронен достъп до информация. Чрез прозрачността респондентите твърдят, че ние ще

придобием знанието, което сега само мафията/олигархията притежават и посредством придобиването му ще можем да им се противопоставим. В този контекст, както описах в Глава VII, активният гражданин, сходен на фигурата на гражданина-следовател, започва да провежда разследвания, а когато има налични установени незаконни действия – да пуска сигнали до прокуратурата.

В Глава XIII. „Основно репресивно средство на мафията/ олигархията – медиите. Въпросът за пропагандата. Как се формират „лицата на протеста“? Медиите на протеста“ се спирам върху проблема за медиите. След бурна публична битка в крайна сметка към момента на реализирането на терена моите респонденти свеждат властовата ефективност на публичните артикулации предимно до нещо, което обозначават като „пропаганда“. Медиите се мислят от тях като машина, която произвежда неистини. Съдържанието е еднотипно, в рамките на предопределена форма – „по сценарий“, от което разбиране следва алюзията с машина. Говори се по-конкретно за „Пеевските медии“, които са придобили сила по време на управлението на ГЕРБ, когато „Бойко“ е имал „медияен комфорт“. Друг път по-общо става въпрос за „медиите“ като такива, а трети път просто за „те“, с което се има предвид „тези, срещу които протестираме“. За моите респонденти медиите са собственост на конкретен бизнес кръг, който е неотчленим от политическия елит, а именно от мафията/олигархията. Следователно те са несвободни, а несвободата се интерпретира като икономическа зависимост, т.е. социалната принуда се упражнява финансово, с което се цели обслужване на интересите на мафията/олигархията. Доколкото става въпрос за ситуация на случващ се протест, то „пропагандната машина“ е средство за „информационна война срещу хора, които протестират“, „срещу гражданското общество“. Каква е действеността на пропагандата? Преди всичко тя „влие“, „вменява“, „обвинява“, а ние или други се „хващаме“. Но как става това е трудно да се каже. Предполагат, че тя най-вече въздейства „извън центъра на София“ или в „провинцията“, където според тях се четат предимно печатни издания. В тази връзка основното наблюдение, което извеждам, е, че с тези фигури моите респонденти се опитват да кажат, че поради отдалеченост спрямо тях получателите на неистинната информация нямат възможност да я верифицират непосредствено. И тъкмо това е най-страшното, защото най-сигурното доказателство, че пропагандата е сработила, е фактът, че дори и най-близките, които ни познават, започват да ни подозират. Но следите ѝ могат да се разчетат и по лицата на непознатите, които срещаме и виждаме, че вече ни разпознават по начин, по който пропагандата е вменила. Така „провинцията“ или „извън центъра на София“ представляват фигури, чрез които се обговаря това, което Шютц обозначава като „съвременник в съвместния свят на Виетнамско отношение“, както описах в Глава VI, т.е. въздействието върху онези, които не са в непосредствена близост с мен, така че да могат да верифицират твърдение и които влизат в отношение типологично. За други силата на пропагандата се дължи на това, че тезите ѝ са били подхващани и повтаряни от множество дейци в публичността, с което те са се усилвали, но не могат да си обяснят защо и как биват подхващани. Според моите респонденти характерно за пропагандата е, че повтаря непрекъснато едно и също, т.е. тя

работи посредством повторение и мултиплициране на информацията на много места – от печат, в интернет и във форумите чрез дейността на т.нар. „тролове“. Какво твърди пропагандата? Най-често се споменава, че „протестиращите са платени от Сорос“ – „соросоиди“, които са обвързани с финансирани от него фондации, както и позиционирането им като вплетени в мрежата на т.нар. „кръг Капитал“, чиито представител е Иво Прокопиев. Следователно те имат личен интерес и също са част от мафията/олигархията, но от другата олигархия, която не е по-различна от тази, срещу която се протестира. Съответните тези се прикрепят към конкретен човек, който бива припознат и като представител на Протестна мрежа, най-често се споменават Асен Генов и Антоанета Цонева. Той „командва протестите“, „кукловоди“, което е равнозначно на „организира“, но и те биват кукловодени, тъй като са платени от Джордж Сорос и Иво Прокопиев. От перспективата на моите респонденти пропагандата се опитва да дискредитира определно лице – „докато не се създаде усещане, че те протестират срещу нещо, което може и да е правилно, но те сами не са правилни и всъщност това е основната стратегия. Няма мерки срещу нашата неправота, има мерки за нашата неправилност като личности. Ние нямаме достатъчно интегритет, за да имаме право.“; „той е неморален, недостоен, посочване на зависимости“, „има пъклен план за ликвидирането на България като нация, държавност“, но и да засегнат неговото лично достойнство най-вече чрез притеснението на техните близки и приятели. Така се завърта следната логика – протестира се срещу мафията/олигархията, но от позицията на другата мафия/олигархия, която стои зад моралните граждани, които всъщност са неморални, и в крайна сметка сме в затворения кръг на мафията/олигархията. А всяко протестиране срещу мафията/олигархията потвърждава тази политическа логика, чийто носител може да бъде само сменян. Интересното е, че всъщност по никакъв начин не се проблематизира самата логика, през която се интерпретират техните действия, а тя бива дисквалифицирана предимно посредством обозначаването ѝ като „лъжа“. Твърдя, че това е така, тъй като самите респонденти също практикуват съответната политическа интерпретация, както се опитам да демонстрирам дотук, и в този смисъл няма как да се дистанцират спрямо нея. Всъщност какво разбират под „истина“, така че да определят дадени твърдения като неистинни? Знаят, че това не е истина, тъй като се „познават“ като дейци на протеста, ако е „лъжа“ отнесена към конкретна „персона“. Но и за тях е изключително важно да кажат, че са „били там“, т.е. на съответното събитие, ако е отнесено към „протеста“ и че има разминаване спрямо отразяването му в дадена медия и това, което се е случило и на което са били свидетели. Как се подбира конкретния човек, така че да попадне под ударите на пропагандата, за тях също така е неясно. Твърдят, че е „все някой, който стърчи“, „нарочиха ни тези, които може би те считат, че имат някакво влияние в процеса“, „всеки един по-виден и по-разпознат“. Но според един от респондентите ми всъщност конструирането на „лица на протеста“ е собствено ефект от логиката на функционирането на медиите по принцип, тъй като биват канени „едни и същи хора“, които имат опит, поради това че са участвали в телевизионни предавания. Обаче освен конкретните хора, друг обект на пропагандата е „протеста“ като такъв. Един от респондентите ми определя

като пропагандни тези това, че протестът е организиран и ръководен от единен център, с което настоява върху неговата „спонтанност“ и върху това, че е бил „сбор от различни индивидуалности“. За друг мой респондент пропагандна се нарича занижаването на бройката присъстващи на протеста. Но според него, в стремежа си да отразяват обективно, което значи да не заемат страна, журналистите са редуцирали информация. Обективността в смисъла на „незаемане на страна“ тук се обговаря като заемане на позиция на страничен наблюдател – „седят малко като тия дядовци, нали знаеш, хаха кибиците, от тия обективните кибица“. Сходна критика към начина, по който функционират медиите по принцип, намираме и при други, за който стремежът на медиите да отразяват двете гледни точки като гаранция за обективност, респективно истинност, в крайна сметка е легитимирало контрапротеста като равностоен на протеста, докато протестът е имал много по-висока количествена подкрепа. Други пропагандни тези според тях са – протестът не може да бъде партиен, подкрепяте ГЕРБ, не знаете какво искате. Така в този контекст определени дейци от протеста ще започнат да развиват свои собствени медии, които имат и своите страници във фейсбук, чрез които да се противопоставят на пропагандата. Това е сайтът Noreasharski, вестник Протест, който е трябвало да бъде разпространяван най-вече в провинцията, където, както демонстрирах, се предполага, че въздейства пропагандата, сайтът на Протестна мрежа, но и непосредственото стриймване от мястото на събитието поради идеализацията на идеята, че съм бил „там“. При стриймването въпросът не е само да съм бил „там“, но и да отразявам тъкмо от позицията на позитивно идентифицирал се със самото събитие.

В Глава XIII. „Възникване на Протестна мрежа“ първоначално се спирам върху въпроса за партийността, тъй като моите респонденти подчертават тяхното притеснение, което са имали, че, ако обявят активистката мрежа публично, то тя обезателно ще се обвърже с партия. Основните проблеми около партийността са: „някой да не яха протеста“ и настояването върху запазването на т.нар. „граждански характер“; ГЕРБ; (не)възможността за нов политически субект. Докато множеството скандира „Оставка!“ обаче паралелно публично вече този лозунг започва да се буквализира до предсрочни избори, дискутират се теми като изборен процес и неговите дефекти, избирателна система и партиите в България изобщо, ниска избирателна активност. От друга страна, поради така интерпретираната „оставка“, протестът се превръща в значим фактор за разновидни парламентарно представени и извънпарламентарни партии, които започват да играят спрямо него тактически. Само че от гледна точка на площада, който се опитва да удържа своята максимална отвореност през лозунга „гражданите срещу мафията“, това започва да се превръща в проблем. Настояването „някой да не яха протеста“ не препраща толкова към евентуалното му присвояване от страна на някой политически субект, който ще злоупотреби с него в своя полза, макар и това да присъства отчетливо, колкото към отменянето тъкмо на максималната отвореност, която е необходима за удържането на една множественост, която легитимира протеста като широко споделен. Но за целите на удържането му, то трябва да се стои непрекъснато в модус на радикално изключване на

врага – мафията/олигархията. Това означава, че не е възможно да има конкретизация на политически искания, които да се обособят в политическа партия, която да се бори за парламентарно представителство, защото собствено парламентарното представителство функционира на принципа на идеологическата дисперсивност, а така протестът ще се редуцира и ограничи. Тъкмо това по някакъв начин е възпирало активистите да образуват собствена партия, тъй като настояват, че те са твърде идеологически различни, а едно партийно пре моделиране би довело до отцепване. Също така се споменава, че повечето от тях вече са привърженици на конкретни партии – най-вече на новосформирания Реформаторски блок и Зелените. Във връзка с „яхането“ се говори още и за т.нар. „провокатори“, които се мислят най-често като „платени“ и имат за цел да дискредитират събитието посредством различни действия, предимно предизвикване на насилие. Тъй като те са средство на мафията/олигархията, то и визията дублира тази на мафията/олигархията – „криминално проявени“, „разни други различни групички малки, с момчета, които очевидно не са от протеста, 10 човека в черни анцузи, с тегло от по 110 кг, с тъмни очила и чантички през рамо, с големи мускули, те не са част от протеста.“, а за друг респондент това са „от БСП цигани, които идваха да псуват и да хвърлят разни работи“. Така част от протестиращите започват да се ангажират с разпознаването и изтласкването на провокатори, да разпространяват техни снимки с оглед на грижата за публичната репрезентация на „протестиращите“ и то най-вече по линия на това, че протестиращите не са насилници. Твърдят, че тази дейност е провокирана от опит, който са имали от февруарските протести. За други обаче този тип дейност е проблем, защото продължава да стои отчетливо въпросът: Кой има право да казва на други какво да правят? Как да бъде спечелено това право? От друга страна ГЕРБ без съмнение е значима тема. Разказът за ГЕРБ очертава едно ключово напрежение между евентуалната възможност да се употребява парламентарно представената опозиция за целите на оставката и опита да се отграничи протеста от ГЕРБ, тъй като те са част от мафията/олигархията. „За“ и „против“ ГЕРБ се преживява като разделение между протестиращите – тези, които подкрепят по принцип ГЕРБ като политическа партия и биха искали след оставката ГЕРБ да бъдат управляваща партия, и онези, които я отричат напълно, поради това че не може ГЕРБ да се отчлени от проблема за мафията/олигархията и това противоречи на логиката на протеста. Всички мои респонденти се дистанцират категорично от ГЕРБ, настоявайки, че това е била и линията на Протестна мрежа, която е довела до непрекъснати сблъсъци с привърженици на ГЕРБ на площада – късане на плакати, караници от всякакъв тип със симпатизанти. Но по-специално за тях е проблем питането дали и как изобщо да се отнасяме към тактиките на партия ГЕРБ, така че в крайна сметка да се използва тясно стратегическия ѝ интерес от разпускане на 42-ро Народно събрание, без да се изпуска от фокус факта, че при една евентуална оставка, тази оставка да продължава да бъде мислена като постижение на протеста, който е и против ГЕРБ, която е също така олицетворение на мафията/олигархията. Кулминация на логическата неразрешимост на отношението спрямо ГЕРБ – как да успеем инструментално да използваме ГЕРБ без да подкрепяме ГЕРБ, тъй като в крайна сметка протестираме и срещу ГЕРБ и дали въобще това е възможно – без

съмнение в разказа на моите респонденти се случва на 4 септември 2013 година, когато е бил и първият работен ден на народните представители след лятната ваканция.

На 7 август 2013 г. на пресконференция е обявена Протестна мрежа. С изричното настояване, че мрежата няма да представлява партия, а активистка платформа, която ще се бори против мафията/ олигархията, обединявайки в себе си очерталите се в протеста различни групи. Но преди да се случи пресконференцията повечето членове вече са се запознали по един или друг начин, станали са приятели във фейсбук, прекарвали са дълго време в дискусии онлайн, организирали са съвместни акции, събирали са се в кафенето пред Националната галерия за чуждестранно изкуство, което е представлявало и сборен пункт за активистите след всеки протест, имали са и публична активност в медиите. Но особено важен е въпросът „Какво означава да познаваш някого?“, и то особено в режим, в който истината, както се опитам да покажа, се редуцира тъкмо до непосредствена верификация. „Да познаваш някого“ за моите респонденти означава да се познавате през дейността си в протеста в смисъла на функционални в протеста. Този някой би следвало да е носител на установеното знание между позитивно идентифициралите се с протеста затова „какъв е протестът“. Следователно нормативността е обвързана с установяването на общосподелено знание, което се конституира в процес на битка, в рамките на която активистите противостоят на публичните тактики на тези, срещу които се протестира, така както те ги виждат. Те са носители на изграденото знание, спрямо което извършват определени допустими действия по време на събитието и което е в основата на изграждането на група, на очертаването на границите ѝ, през които се извършват включвания или изключвания от нея. Затова преди Протестна мрежа да бъде обявена във фейсбук вече има образувани множество групи, които са били затворени, а добавянето в тях се случва през приятел, който е гаранция пред другите, че може на този човек да му се има доверие. Но особеност на тези групи е, че са тайни, а притеснението да няма шпиони и изтичане на информацията налично. Защо е нужно да бъдат пазени в тайна? Защото така членовете мислят себе си като опасни за правителството, което може да бъде изненадвано посредством акции. Само че тази тайнственост по някакъв начин започва да притеснява при обявяването на Протестна мрежа, наравно с това да не бъдат разпознати като партия. Но централният въпрос е: Кой има право да решава какви колективни действия ще предприема мрежата? А той е предшестван от по-общото наблюдение, че протестът не може да излъчи лидери, тъй като множеството е настроено подозрително към конкретизацията му в личности. Тъкмо с оглед на това възниква необходимостта от хоризонтална структура, така че да може всеки да участва и всеки да бъде отразяван посредством демократично гласуване и следователно „представителите“ да представляват по този начин сформираното множество, чиято предпоставка е, че всеки е властово равностоен на другия. В тази връзка е имало и идея дори да се гласуват конкретни хора, когато дадена медия се обръща към Протестна мрежа, така че да има ротация на говорители в медиите и по този начин да се демонстрира нейната множественост. Освен тежката координационна работа по онлайн гласувания във всички групи, съпроводени от

дебати и спорове, се откроява друг съществен въпрос – този за разпределението на задачите, които да са съобразени с компетенциите на членовете. Но според тяхната преценка разпределението е нямало как да се случи, тъй като това би означавало хоризонталната структура да се йерархизира и формализира, защото вече не всеки би бил равностоен с другия. От друга страна, тази компетенция трябва да бъде призната, но кой и как има право да я признае е напрегнат и неясен въпрос в контекста на установен принцип за равностойност. Така дори и да се предложи идея, която минава през процедура за гласуване и всеобщо одобрение, в крайна сметка само конкретни членове се ангажират с реализацията ѝ. Само че отгук изникват неотложни въпроси. Щом няма разпределение на отговорности спрямо компетенции, то един човек започва да съгласува в себе си множество такива, а това противоречи на първоначалната идея за взаимопомощ и координация. От друга страна, ангажирането с реализацията на миналата през гласуване дадена идея се случва чрез тези, които идеализират позицията на активния гражданин, равностоен на доброволеца. Както описах в Глава I, той чрез високата си активност, посредством която жертва време и ресурси, доказва себе си като предан и верен на каузат. Но така само някои се претоварват, а другите просто „кибичат“. Следователно защо те да имат право да казват какво някой трябва да прави, след като сами не са си извоювали посредством активност признанието и правото да казват? Това води както до конфликти и недоволство, така и до подозрения в „шпионаж“. Впоследствие Протестна мрежа ще започне да образува групи по компетенции – групата на юристите, на ПР-ите, на журналистите и т.н. Така или иначе конфликтите няма да затихнат, а като техен ефект част от тези, които са били в по-малките групи преди обявяването на Протестна мрежа, ще се обособят в отделна група – ядрото на Протестна мрежа, която ще представлява тайна. Но докато текат всички тези напрегнати спорове в крайна сметка мрежата е заживяла перформативния си живот публично, започнала е да функционира като субект, с което е придобила тежест, а активистите с лека ирония споделят, че не могат да си обяснят как се е случило това на фона на усещането им за пълен хаос.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В настоящата дисертация проведох анализ на няколко колективни мобилизации, проследявайки, от една страна, техните форми и практики, но и дискурсите, които се поддържат в тези форми. Така фокусът ми беше върху артикулации, касаещи теми като субективация, социален ред и социална критика. Поради тази причина предприех теоретично задълбочаване на съответните теми, фокусирайки се върху възможността да работя през понятия като дискурсивен анализ, властовите отношения и форми на субективация. Следвайки пулса на своя предмет, предприех дискурсивен анализ, чрез който реконструирах един конкретен дискурс, а именно този за борба с корупцията, разгръщаш се съвместно с центрирането на политиката около правовата държава, разчитащ на своето задействане през конструирането на фигурата на „гражданското общество“, което започва да дублира практиките на следователя, а пък те от своя страна се

мислят и като критика по отношение на така възприеманата функционалност на политическото. На следващо ниво обаче се отгласнах от този подход, тъй като, следвайки Лакло и Муф, при радикализацията на едно социално движение не бих могла да предпоставя наличието на колективен субект, а съответно изработването му е въпрос на уталожване на артикулациите в практики като следствие от спечелена битка. Тези артикулации обаче търпят непрекъснато оспорвания, които се преживяват като конфликт между ангажираните с дадено политическо събитие дейци. В крайна сметка именно като следствие на установяването на общо колективно знание между съмишлинници като следствие на провеждани непрекъснато спорове затова „какъв е протестът“ започва да се образува една от ключовите за 2013 г. активисти групи Протестна мрежа, чието колективно споделено знание започва да функционира като нормативна рамка, която обаче непрекъснато бива подлагана на проверка. Тъкмо това наблюдение наложи необходимостта работата ми да премине от дискурсивен анализ към друга перспектива, а именно такава, която е близка до етнометодологията. Така тук предприех един опит да кръстосам темата за властовите отношения и субективация с тази на етнометодологията и въпроса за „членовите методи“. Основната теза е, че за членовете-на-Протестна мрежа особено функционална се оказва тъкмо фигурата на антикорупционното гражданско общество с описаните последици на тази интерпретация.

ПРИНОСИ

1. Изработен е методологически подход за изследване на колективни мобилизации въз основа на реконструктивно четене на разнороден корпус от текстове. Успешно е извършено съгласуването им. В тази връзка се изтъква централната роля на понятия като дискурс, властови отношения, стратегии, тактики, субект, форми на субективация, интересубективност, членови методи, стъпвайки върху автори като Мишел Фуко, Ернесто Лакло и Шантал Муф, Алфред Шютц, Макс Вебер, Тодор Христов, Кольо Коев, етнометодологията.
2. Специфично теоретичен принос представлява критиката към Лакло и Муф. В тази връзка се изтъква начина, по който предпоставят онтологически наличието на различия, които се стопяват следствие на радикалното изключване, а чрез това бива демонстрирано как изпадат в собствено противоречие с деконструктивистката им критическа нагласа.
3. Като значим се откроява етнометодологическият поглед върху процеса на интервюиране, в който интервюиращият от специфична инстанция (предполагана от интервюто като социологическа техника) става част от взаимодействието, което неизбежно рамкира интервюто. Този методологически подход е адаптиран за целите на разбирането на съответните анализирани колективни мобилизации. Съответната перспектива в дисертационния труд показва, че тя е продуктивна и може да бъде използвана за бъдещи изследвания в областта на анализ на социални движения.

4. Извършен е анализ на глобалното разгръщане на дискурса за борба с корупцията, който се съвместява с центрираната около правовата държава политика и навлизането му в посткомунистическа България. Този анализ позволява да бъде изтъкната ключовата му роля за начина, по който се интерпретират и критикуват актуалните политически проблеми, наблюдавани около анализирания колективни мобилизации и особено практическото задействане на конспиративната логика през фигурата на гражданина-следовател.
5. Проведено е емпирично изследване, което се базира както на анализ на медийни ресурси, така и на дълбочинни интервюта. Демонстрирано е аналитичната продуктивност на съгласуването на тези разнородни подходи.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. (2017) Съдебна власт или конспирация? Възникването на гражданина-следовател в контекста на центрираната около правова държава и борба с корупцията политика. *Критика и хуманизъм*, 48, с. 257 – 278
2. (2015) Да разкриеш себе си: власт и сексуален субект при Фуко. *Критика и хуманизъм*, 44, с. 65 – 79
3. (2014) # Протестът – анализи и позиции в българската преса лято 2013. (съ-съставител Даниел Смилов)
4. (2014) Относно позицията на участника изследовател: етнометодологически бележки към „протеста“. В: Якимова, М.; Кабакчиева, П.; Лякова, М.; Димитрова, В. (съст.) *По стъпките на Другия. Сборник в чест на Майя Грекова*. София: Просвета, с. 311 – 328
5. (2013) Окупирай Орлов мост! Структурни изменения на публичността. *Критика и хуманизъм*, 41, с. 273 – 292
6. (2012) По стъпките на несигурността в действието с Кольо Коев. Заради Бруно Латур назад към Макс Вебер и Алфред Шютц. В: Деянов, Д.; Карамелска, Т.; Събева, С.; Тодоров, Х. (съст.) *Чужденецът и всекидневието. Сборник, посветен на 60-годишнината на Кольо Коев*. София: Нов български университет, с. 135 – 144
7. (2012) (Само)управляващият се гражданин. Или какво ни казва кампанията на bTV „Да изчистим България за един ден“. *Критика и хуманизъм*, 39, с. 249 – 264